

Отже, викладацький склад Академії поповнився групою висококваліфікованих викладачів із курсу «Написання судових рішень», що має особливе значення при навчанні вперше призначених на посади суддів та підготовці кандидатів на посаду судді.

Довіра громадян до судів і суддів

Джеральд Т. Дж. Сенюк,
голова суду у відставці,
Суд провінції Саскачеван (Канада)

Для будь-якої судової системи, що діє відповідно до принципів верховенства права, довіра громадськості є тим джерелом, яке наповнює її життям, і судді розуміють, що ця довіра є необхідним підґрунтям, яке надає суддівському корпусу моральне право і повноваження застосовувати чинні норми закону для забезпечення верховенства права. Саме тому судді України та Канади, так само, як і судді всіх країн світу, беруть на себе зобов'язання робити все можливе для того, щоб підтримувати у суспільстві почуття довіри до судів. Ця стаття присвячена розгляду деяких відповідних ініціатив, які здійснюються з цією метою в обох країнах, включаючи ряд спільних заходів, реалізованих у рамках співпраці між Україною та Канадою¹, а також визначенню можливих напрямів і варіантів майбутніх ініціатив.

ТРАДИЦІЙНІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ

Так само, як і будь-яка інша складна конструкція, судова система складається з багатьох частин, кожна з яких є необхідною для забезпечення оптимального стану цієї конструкції. У той же час певні її елементи мають більш важливе засадниче значення порівняно з іншими. Найважливішими засадами кожної судової системи, яка розраховує хоча б на будь-який рівень громадської довіри, є незалежність та об'єктивність суддівства; причому саме об'єктивність має першорядне значення. Власне, незалежність є засобом для досягнення та забезпечення об'єктивності як найголовнішої суддівської чесноти. Більше того,

¹ Офіс Уповноваженого з федеральних судових справ (ФСС) здійснює управління реалізацією Українсько-канадського проекту судової співпраці, який фінансується Агентством міжнародного розвитку Канади (CIDA). Дивіться далі виноску 6. Партнерами проекту з українського боку є Верховний Суд України, Рада суддів, Державна судова адміністрація і Академія суддів. Партнерами проекту з канадського боку є Судово-адміністративна служба, Національний судовий інститут, судді та судові адміністратори федеральних та провінційних судів Канади. Проект включав два 4-річні етапи, перший було розпочато у 1996 році і продовжувався в 2000–2002 роках (дивіться далі виноску 5 та 7), а другий етап розпочався в 2006 році. Головна мета цього проекту полягає в забезпеченні та посиленні верховенства права в Україні шляхом підтримання зусиль Уряду України з реформування судової системи. Досягнення цієї мети буде забезпечене шляхом посилення та підвищення рівня незалежності, ефективності, прозорості, доступності та гендерної свідомості суддів та судів.

Судова практика

факт незалежності та об'єктивності суддів не є достатнім – люди повинні вірити в це. Важливо, щоб громадськість вважала суддів незалежними та об'єктивними. В рамках однієї справи з цього питання² Верховний Суд Канади висловився так:

Загальна мета гарантування незалежності суддівства полягає в тому, щоб забезпечити формування обґрунтованого усвідомлення факту цієї незалежності; причому суддівська незалежність у цьому контексті є нічим іншим, як «засобом». Якщо б формування загальної впевненості в «об'єктивності» суддів було б можливим без досягнення суддівської «незалежності», вимога щодо «незалежності» була б непотрібною. Однак суддівська незалежність є критично важливою умовою для формування загальної впевненості суспільства в об'єктивності суддів. Незалежність є наріжним каменем і обов'язковою передумовою об'єктивності суддівства.

Жителям Канади дуже пощастило в тому, що вони є спадкоємцями та продовжувачами традиції незалежності та об'єктивності судової системи³. Протягом багатьох років уряди і суди Канади докладали всіх необхідних зусиль для забезпечення підтримання та розвитку цих цінностей, хоча ці питання й нині викликають жваві дискусії як у Канаді, так і в інших країнах⁴. Досвід суддівської незалежності та об'єктивності, отриманий українськими суддями в умовах радянської системи, дуже різнився від того ставлення до цих самих концепцій, яке сформувалося у канадських суддів у процесі їхньої роботи. Коли в Україні розпочався процес реформування конституційної системи, представники суддівського корпусу України приїжджали до Канади з метою наочного ознайомлення з тим, як ці традиції діють на практиці⁵. Це стало можливим завдяки Агентству міжнародного розвитку Канади (CIDA)⁶, яке здійснювало фінансування першого етапу цього проекту⁷, в якому увага зосереджувалася на питаннях суддівської незалежності та об'єктивності. Проте спрямованість проекту на ці питання була зумовлена бажанням забезпечити досягнення більш важливої загальної мети, що полягала у формуванні та підтриманні довіри суспільства до

² Р. в. Ліппе / R. v. Lippe, [1991] 2 S.C.R. 114, стор. 139.

³ Див.: У.Р. Ледерман / W. R. Lederman, Незалежність суддівства / The Independence of the Judiciary (1956) 34 Can. Bar Rev. 769, стор. 788.

⁴ Для ознайомлення з сучасним канадським досвідом дивіться: Макін в. Нью-Брюнсуік / Maskin v. New Brunswick (Міністр фінансів), [2002] 1 S.C.R. 405, 2002 SCC 13; Довідка з питання оплати роботи суддів Провінційного суду острова Принца Едварда (Reference re Remuneration of Judges of the Provincial Court of Prince Edward Island), [1997] 3 S.C.R. 3; справи: Валенте проти Королеви (Valente v. The Queen), [1985] 2 S.C.R. 673; Бьюреггард проти Канади (Beauregard v. Canada), [1986] 2 S.C.R. 56; Елл проти провінції Альберта (Ell v. Alberta), [2003] 1 S.C.R. 857, 2003 SCC 35.

⁵ Цей візит був організований у рамках першого Українсько-канадського проекту судової співпраці, спільного 4-річного проекту, що було розпочато в жовтні 1996 року. Головна мета того першого проекту полягала в посиленні незалежного статусу суддів в Україні, наданні допомоги в розробленні Кодексу професійної етики суддів, а також розвитку системи судового адміністрування.

⁶ Агентство CIDA є органом, який діє в системі Міністерства міжнародної співпраці Уряду Канади. Агентство CIDA було створене в 1968 році як орган, що відповідає за адміністративне управління реалізацією більшої частини заходів, передбачених Канадською офіційною програмою підтримки розвитку (ODA).

⁷ Дивись вище виноску 5. Цей початковий проект отримав продовження на період з 2000 по 2002 рік і протягом цього періоду партнери проекту зосередили свої зусилля на розробленні необхідних інституційних механізмів здійснення судових процесів і процедур, які продемонстрували свою ефективність у результаті їхнього пілотного запровадження в трьох модельних судах, обраних у рамках початкового проекту.

українських судів та суддів. Питання суддівської незалежності та об'єктивності не можна відокремлювати від питання громадської довіри. Наявність тісного зв'язку між цими питаннями відзначають і суди в своїх рішеннях, і це можна проілюструвати конкретним прикладом, ще раз звернувшись до досвіду Верховного Суду Канади⁸:

Суддівська незалежність є гарантованою... і відіграє важливу роль у забезпеченні належного функціонування демократичної системи, передбаченої Конституцією Канади... Цей принцип, покликаний забезпечити довіру громадськості до судової системи та принципів верховенства права, був запроваджений з метою запобігання втручань з боку виконавчих та законодавчих органів у процес здійснення суддівських повноважень... Принцип суддівської незалежності є важливою умовою збереження базового унормованого порядку функціонування суспільства, яке керується принципами конституційності та верховенства права. Суддівська незалежність є ефективним засобом забезпечення і підтримки впевненості суспільства в дієвості правосуддя, що саме є, власне, важливою передумовою формування відчуття поваги і прихильності по відношенню до судової системи і принципів верховенства права... Отже, громадська довіра є гарантією ефективності нашої системи правосуддя, а також запровадження і реалізації принципу верховенства права... Саме тому підтримка впевненості громадськості в належному відправленні правосуддя є найсуттєвішим аспектом, який потребує належного врахування при вирішенні питань, пов'язаних з незалежним статусом суддів⁹.

Захист суддівської незалежності не призведе до появи довіри громадськості до судів, навіть незважаючи на те, що такий захист є обов'язковою умовою для розвитку цієї довіри. Цілком очевидно, що наявність лише гарного фундаменту – це ще далеко не все; необхідно передбачити всі інші елементи і найважливіші частини конструкції, так само, як і в процесі зведення будинку, де мають бути підлога, стіни, стеля і дах, вікна і двері. За аналогією з цим, незалежне та об'єктивне суддівство саме по собі не зможе прищепити громадянам відчуття довіри до судів. Судова система також повинна працювати в інтересах людей – вона має відігравати корисну і зрозумілу роль в їхньому житті¹⁰. Судова система має бути доступною, дієвою, ефективною і чутливою до потреб суспільства.

Звичайно ж, українські та канадські партнери Проекту були налаштовані на досягнення цієї більш широкої мети і значна частина часу в рамках першого ета-

⁸ Заява щодо застосування положень розділу 83.28 Кримінального кодексу (Re) з питання застосування положень розділу 83.28 Кримінального кодексу [2004] 2 S.C.R. стор. 248.

⁹ Там само. Лебел Дж. / Lebel J., параграф 170.

¹⁰ Агентство міжнародного розвитку Канади (CIDA), яке здійснює фінансування Українсько-канадського проекту судової співпраці, підтримує заходи щодо формування найнеобхідніших елементів міцної судової системи. Ці заходи передбачають сприяння формуванню прогнозованих, об'єктивних, доступних, оперативних і ефективних правових систем; підтримка розвитку незалежних і недискримінаційних судових систем; підвищення рівня правової освіти громадян, захист і залучення громадян; а також підтримка запровадження неформалізованих підходів до правової діяльності, які забезпечують повагу до принципів гендерної рівності та прав людини. Ці заходи відповідають пріоритетам діяльності Міністерства юстиції України на 2008 рік, першочерговим з яких є реформування системи правосуддя і визнання того, що «незалежна та ефективна судова влада є однією із фундаментальних складових кожної демократичної держави, а основним гарантом верховенства права є об'єктивний, неупереджений та незалежний суд».

пу була присвячена виконанню робіт за всіма згаданими вище напрямками. Що стосується другого етапу проекту, то він створив передумови для здійснення нинішнього спільного проекту, присвяченого формуванню інших важливих складових елементів сучасної судової системи. Представники українського судового корпусу мали можливість вивчити досвід канадських судів у сфері практичної реалізації цих більш широко сформульованих ідеалів. Саме представники українського суддівства визначили ті аспекти канадського досвіду і методи роботи канадських судів, які будуть найбільш корисними для громадян України. З огляду на це, в рамках Українсько-канадського проекту були визначені три суди¹¹, на базі яких українські партнери зможуть запровадити ті практичні методи, що пропонує канадська модель судової системи, і оцінити їхню прийнятність в українському контексті. Багато вже зроблено у цих судах¹², і буде дуже цікаво почути коментарі наших українських колег і партнерів щодо того, наскільки успішним стало це запровадження.

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ

Найгероїчніші сторінки в історії загального права присвячені питанням захисту суддівської незалежності. В деяких країнах та за певних історичних умов суддівська незалежність зазнавала жорстких нападів, які становили безпосередню загрозу для життя та фізичної безпеки суддів. Однак існує дуже багато прикладів прихованих посягань на суддівську незалежність, які можуть бути опосередкованими, неоднозначними, ненавмисними або непродуманими, за якими не стоять жодні наміри якось вплинути на об'єктивність суддів. Ці випадки часто є результатом певних протиріч між суддівською незалежністю і іншими цілями державної політики, що призводить до політизації самого питання суддівської незалежності. Ступінь жорсткості чи слабкості загрози не має жодного значення, оскільки будь-яка загроза для незалежного статусу суддів становитиме загрозу для об'єктивності судів. З огляду на це, судді будуть протистояти замахам на їхню незалежність навіть тоді, коли вони не становитимуть безпосередньої загрози для їхньої об'єктивності; і такий підхід з боку суддів люди інколи сприймають як намагання суддів захистити їхні власні інтереси, а не інтереси громадськості. Насправді ж можуть мати місце випадки, коли судді діють як у власних інтересах, так і в інтересах громадськості – це, наприклад, стосується питань виплати компенсацій. Отже, як не парадоксально це виглядає, дії суддів, спрямовані на забезпечення підтримки з боку громадськості в довгостроковій перспективі можуть призводити до послаблення цієї довіри в короткотерміновому плані, особливо тоді, коли це питання набуває політичного змісту.

¹¹ Три досить сильних судових установи набули статусу модельних судів, на базі яких у рамках проекту вивчалася і визначалася прийнятність комплексу послідовних заходів з реформування роботи судів. Модельного статусу набули два районних суди (Дніпровський районний суд у м. Києві та Малиновський районний суд у м. Одесі), а також один регіональний апеляційний суд (Апеляційний суд м. Києва).

¹² Одним із трьох модельних судів у рамках першого етапу проекту, який розпочався в 1996 році, став Івано-Франківський міський суд, який нещодавно був залучений до реалізації поточного етапу проекту з метою оцінки доцільності тиражування позитивного досвіду, набутого в рамках першого етапу проекту, на регіональному рівні.

У минулому десятиріччі, коли саме така ситуація виникла в Канаді¹³, багато суддів усвідомили, що вони повинні в більшій мірі, ніж це було раніше, рахуватися з думкою громадськості. Громадська думка завжди була важливою для судів, але сам процес її вивчення та врахування був дещо віддаленим від реальної дійсності та самих громадян. Наприклад, у своїх спробах встановити наявність або відсутність загрози для суддівської незалежності, яка б могла вплинути на рівень громадської довіри, суди користувалися таким поняттям, як *поміркована людина*. Так само, як це могло б статися в будь-яких інших країнах загального права, Верховний Суд Канади застосував це поняття так:

При цьому важливо звернути увагу на те, що поняття «поміркована людина» в цьому контексті не означає досвідченого професіонала в галузі юриспруденції, який розуміє складні нюанси юридичних питань, сутність яких полягає в розумінні тонких відмінностей, які зазвичай залишаються поза увагою непрофесіоналів. Говорячи коротко, об'єктивний критерій визначення думки поміркованої людини повинен забезпечувати можливість визначення того, наскільки позитивно громадськість ставиться до питання суддівської незалежності¹⁴.

І хоча цей підхід до правового аналізу є дуже корисним, він має очевидні обмеження. Одним із них є припущення щодо того, що поміркована людина є *інформованою*. Друге обмеження випливає з припущення, що суд, який застосує цей критерій, здатен зрозуміти умонастрій поміркованої людини. Враховуючи те, що суди швидше використовують цю концепцію як інструмент правового аналізу, ніж як емпіричну характеристику, цих припущень не уникнути – так само, як і ризику того, що ці концептуальні інструменти аналізу можуть бути недостатніми для того, щоб в повній мірі відобразити реалії того світу, в якому живуть громадяни, довіра яких є предметом цього аналізу. Ось чому не слід дивуватися, якщо в реальній дійсності поміркована людина може виявитися не поінформованою, або якщо вона таки буде поінформованою, вона може не погодитися з тим, як саме її умонастрій тлумачить суд. Ці обидві ситуації є цілком реальними і українські судді, які беруть участь в Українсько-канадському проєкті, вивчали можливості застосування відповідного канадського досвіду в українському контексті.

У середині 1990-х років канадські судді дійшли до усвідомлення того, що вони вже не можуть розраховувати тільки на традиційні способи та засоби комунікації в процесі інформування громадськості про питання, які турбують суддівський корпус. За усталеною традицією, питання захисту або роз'яснення позиції суддівського корпусу було прерогативою юристів, академіків або авторитетних політиків. Але саме в 1990-х роках канадські судді почали самостійно висловлювати свою думку – чого ніколи не траплялось раніше – для інформування поміркованої людини щодо інтересів і дій суддівського корпусу. Це було

¹³ Опис цієї ситуації та її наслідків у плані суддівської незалежності міститься в: Д.А. Шмейсер і У.Г. МакКоннелл / D. A. Schmeiser and W. H. McConnell. *Незалежність суддів провінційних судів: довіра громадськості (The Independence of Provincial Court Judges: a Public Trust)* (Торонто: Канадська асоціація суддів провінційних судів (Toronto: Canadian Association of Provincial Court Judges), 1996 р.). У рамках першого етапу Українсько-канадського проєкту судової співпраці був здійснений україномовний переклад цієї публікації силами Офісу Уповноваженого з федеральних судових справ.

¹⁴ Там же Лебел Дж. / Lebel J., параграф 176.

зроблено не для того, щоб обговорювати справи, які розглядаються судами. Рішення суду, прозорість процесу розгляду справи та апеляційної процедури могли бути відповідними і достатніми у кожному окремому випадку. Однак на той час стало очевидним те, що ставлення громадськості до тих чи інших судових справ дуже часто формувалося під впливом неправдивої інформації, або в результаті відсутності належного розуміння ролі суду в процесі відправлення правосуддя. Таке неналежне або невірне розуміння в деяких випадках призводило до послаблення довіри громадян до судів. Всі учасники судової системи усвідомили, що за таких обставин треба було здійснити лише один найважливіший крок, який би сприяв підвищенню рівня довіри громадськості до судів, і суть цього кроку полягала лише в тому, щоб забезпечити поінформованість громадськості про те, чим займаються суди. Підвищення рівня доступності, прозорості та визнання важливості такого фактору, як «належне обслуговування клієнтів» були визнані одними з найважливіших засобів підсилення громадської довіри до судів. Суть справи полягала в тому, що суди і судді в цілому добре виконували свою роботу, яка заслуговувала довіри і визнання з боку громадськості, але ж треба було зробити так, щоб це стало очевидним для самих громадян.

Але виявилось, що вирішення тільки цього питання було недостатнім. Дуже скоро стало очевидним те, що формування громадської довіри вимагає більшого, ніж просте надання інформації про діяльність судів. Виникла потреба в більш активній участі суддів в освітньо-просвітницькій роботі з громадськістю. В результаті внесення змін і доповнень до Конституції Канади в 1982 році збільшився рівень участі і відповідальності судів у таких питаннях, як захист конституції й кожного громадянина Канади від незаконних дій уряду або його представників. Зміни, які відбулися в конституційній системі України після 1990 року, мали аналогічний вплив на діяльність українських суддів. Поява таких нових функцій, як судовий контроль і нагляд, призвели до збільшення кількості таких справ, у рамках яких рішення канадських судів йшли врозріз з діями виконавчих або законодавчих органів влади, або ж з діями їхніх представників. У результаті формування нового конституційного середовища судді часто ставали об'єктами критичних нападів з боку різних політичних сил. Для суддівського корпусу стало очевидним, що їхні обґрунтовані рішення і традиційні способи ведення просвітницько-комунікаційної роботи з громадськістю не є гарантією того, що громадськість правильно зрозуміє сутність нової конституційної ролі, покладеної на судову систему. Судові органи почали брати більш активну участь у реалізації освітніх програм на рівні шкіл, у розробленні навчальних матеріалів для цих програм. У той же час судді усвідомили необхідність формування і підтримки більш тісних і прямих зв'язків з громадськістю, ніж це було в минулому.

Усвідомивши це, керівники судових установ почали вдаватися до таких безпрецедентних кроків, як надання інтерв'ю представникам засобів масової інформації, публікація прес-релізів або зустрічі з представниками громадськості з метою проведення відкритого діалогу. Звичайно ж, і до цих перетворень судді ніколи не були абсолютно безсловесними, проте вони ніколи не вдавалися до створення настільки розвиненого інституційного механізму підтримки таких форм комунікації. Як початковий крок, окремі судді отримали відповідну підго-

товку з питань спілкування з представниками засобів масової інформації і саме ці судді почали виконувати функцію публічних представників судових органів завжди, коли це було можливо. Не маючи належної підготовки в питаннях спілкування з пресою, судді не знали ключових правил і положень журналістської етики, якими керувалися представники преси. Часто спілкування з пресою залишало у суддів відчуття образи і навмисного введення в оману. Але як тільки вони вивчили і засвоїли ці ключові правила, відносини з пресою стали більш конструктивними для обох сторін, і завдяки цьому громадськість стала більш поінформованою. З часом суди сформували необхідні інституційні засади для забезпечення цього процесу і почали залучати фахових спеціалістів з комунікаційних питань для забезпечення взаємодії з представниками засобів масової інформації й вирішення більш широких питань комунікаційного характеру, таких як розробка і реалізація просвітницьких та навчальних шкільних програм.

У рамках Українсько-канадського проекту представники українського суддівського корпусу також мають можливість отримати підготовку з цих питань. Якщо така підготовка дасть можливість на практиці отримати аналогічні результати, які були досягнуті в судових установах Канади, українські судді зможуть відчувати значний позитивний ефект в плані підвищення рівня довіри громадськості до українських судів. За рахунок підвищення рівня прозорості судової системи, збільшення доступу до інформації та взаємодії із представниками преси в наданні коректної та своєчасної інформації громадськості можуть бути спростовані й усунені численні неправдиві уявлення і підозри. Громадськість стане більш поінформованою і це буде тільки на користь судів. Суди та судді можуть пишатися тією роботою, яку вони виконують, і чим більше громадськість буде знати про цю роботу, тим повнішою буде її підтримка щодо судів. Відповідні інституційні механізми та професійні можливості для забезпечення ефективної взаємодії з громадськістю існують далеко не в кожній судовій установі і не в кожній адміністративно-територіальній одиниці Канади, тому цілком імовірно, що не кожний суддя визнає їх необхідність. У минулому це питання було предметом активних дискусій серед суддів¹⁵, оскільки деякі представники суддівського корпусу вважали, що для суддів було б непрофесійним і навіть неетичним займатися такою діяльністю. Однак зараз більшість канадських суддів вважає, що така активна позиція суддівського корпусу в організації та здійсненні комунікативних функцій приносить тільки позитивний ефект – як для судової системи, так і для громадськості. Коли судді та працівники апарату українських судів пройдуть повний курс програми навчання, передбаченої в рамках Українсько-канадського проекту, буде дуже цікаво почути їхню думку, дізнатися, чи буде їхнє ставлення до такого інноваційного підходу так само позитивним, яким, на моє глибоке переконання, зараз є ставлення більшості канадських суддів.

¹⁵ Ці дискусії практично припинилися після публікації звіту Канадської ради суддів, в якому схвалювалася ідея створення таких комітетів з питань комунікації в судових установах. Колишній Голова Апеляційного суду провінції Квебек, шановний суддя П'єр Мішо (Pierre Michaud), очолював комітет з підготовки цього звіту.

ВРАХУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Слід, однак, зазначити, що інформування громадськості було лише першим із двох припущень, які потребували вивчення. Друге припущення, яке так само потребувало ретельного аналізу, стосувалося здатності судів розпізнати умонастрій інформованої поміркованої особи. Потенційна небезпечна риса цього припущення полягала в тому, що ми, швидше, будемо схильні вважати, що інформована поміркована особа погодиться з нами. Так, наприклад, наші зусилля в сфері інформування та підвищення рівня правової обізнаності громадян ґрунтуються на очікуванні, що підтримка і довіра громадськості до судів буде гарантовано забезпечена, якщо громадськість бачитиме, що судова система належним чином виконує функції, передбачені для неї конституцією. Це не так. Інколи навіть поінформована громадськість буде відчувати нестачу довіри до суддів та судових установ своєї країни. Як саме судді визначають фактичний рівень громадської довіри і якими є їхні дії, коли вони про нього дізнаються? Чи є ці питання тими, які потребують безпосередньої уваги й участі суддів? Це друге припущення тягне за собою ці складні й неоднозначні запитання.

Існує кілька причин, які пояснюють те, чому в своїх рішеннях судді вважають за краще використовувати *концепцію* поміркованої людини, ніж намагатися встановити, якою насправді є думка *конкретної* поміркованої людини. Одна з причин полягає в тому, що суди повинні приймати рішення у справах, керуючись фактами, нормами права та ключовими принципами правосуддя, – тобто аж ніяк не тими думками і переконаннями, які має громадськість. Ще одна причина пояснюється складністю самого процесу встановлення того, кого можна вважати поміркованою людиною; тих думок і переконань, в які вона вірить зараз; і чи буде вона вірити в них в найближчому майбутньому. З точки зору суду, переваги використання судової концепції поміркованої людини пов'язані з її усталеністю і, при всій її абстрактності, її визначеністю.

Однак, навіть враховуючи всі потенційні ризики, я вважаю, що ми як представники судової системи і суддівської професії маємо взаємодіяти з громадськістю в тій чи іншій формі. Це потрібно для того, щоб дати відповіді на ті обґрунтовані запитання, які хвилюють поінформовану громадськість у зв'язку з роботою судів або системи правосуддя в цілому. Якщо такий механізм існуватиме, може виявитися, що суть проблеми полягає не лише в непоінформованості й необізнаності громадськості, а й у нас самих, і для вирішення цієї проблеми потрібне не тільки інформування громадськості, а й реформування наших судів. У Канаді, наскільки мені відомо, жодна судова установа не має спеціального інституціонального механізму, який би уможливив належний рівень участі суддів у вивченні проблем, що хвилюють громадськість, – цим можна пояснити і той факт, що процес запровадження таких інноваційних підходів до вивчення громадської думки щодо судової системи країни відбувався в Канаді повільнішими темпами, ніж в інших країнах¹⁶.

¹⁶ Джуліан В. Робертс / Julian V. Roberts. Довіра громадськості до системи кримінального правосуддя в Канаді: порівняльний і контекстуальний аналіз (*Public Confidence in Criminal Justice in Canada: a comparative and contextual analysis*). (Канадський журнал криміналістики і кримінальної юстиції (Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice): 2007)

Українські судді, які вже працюють над загальним реформуванням судової системи, в рамках Українсько-канадського проекту здійснили певні кроки в напрямі забезпечення і підтримання безпосередніх контактів з громадськістю. Наприклад, проект забезпечив фінансування інформаційно-просвітницької програми, яка була реалізована силами неурядової організації (НУО)¹⁷ за підтримки Ради суддів України та передбачала проведення серії громадських форумів у різних судових установах України. Під час цих форумів українські судді відповідали на запитання, поставлені представниками громадськості й засобів масової інформації щодо роботи судів у тих чи інших регіонах України. Ці форуми стали прикладом справжнього діалогу, в рамках якого українські судді були учасниками щирого та відкритого обміну думками з представниками громадськості. Зараз у рамках Українсько-канадського проекту ведеться підготовка аналогічних заходів і очікується рішення Агентства СІДА щодо їхнього фінансування. Як і у випадку деяких попередніх ініціатив, реалізованих за підтримки Українсько-канадського проекту, цінність цих інновацій визначатимуть саме українські партнери. Буде дуже цікаво і корисно вислухати думки самих суддів щодо необхідності такого діалогу, однак не менш цікаво і повчально було б почути думку громадськості з цього ж питання.

Питання пошуку підходів до вивчення думок і умонастрою громадськості є досить новим для канадських суддів. У таких країнах, як Сполучені Штати, Об'єднане Королівство, Бельгія і Австралія, були запроваджені дослідження з вивчення громадської думки з метою визначення рівня довіри громадян до системи кримінального правосуддя в цих країнах, і результати цих досліджень були використані як основа для розроблення стратегій реагування на прояви недостатньої громадської довіри¹⁸. В своїй статті, присвяченій оцінці стану справ з вивченням громадської думки в Канаді, Джуліан Робертс відзначив важливість таких досліджень таким чином¹⁹:

Професіонали в сфері кримінальної юстиції повинні мати реалістичне уявлення щодо рівнів громадської довіри, а люди, які приймають політичні рішення, мають знати про будь-які тенденції щодо зниження цих рівнів. Вони також повинні знати про те, які конкретні напрями і пріоритети політики в сфері кримінальної юстиції сприяють підвищенню або призводять до зниження рівнів довіри до системи правосуддя, і чи є низький рівень громадської довіри результатом низького рівня обізнаності громадян щодо різних аспектів кримінального процесу.

Оскільки судді дедалі активніше займаються вирішенням питань підтримання громадської довіри до судів, дуже важливо забезпечити їхній доступ до зазначеної вище інформації. Цілком очевидно, що таку інформацію повинні мати представники різних гілок державної влади, а не тільки органи судової системи. Хоча судова система у виконанні своїх конституційних функцій і відокремлена від інших гілок державної влади, в очах громадськості всі демократичні інститути розглядаються як єдине ціле, і це єдине ціле або користується довірою з боку

¹⁷ Фонд підтримки справедливого правосуддя.

¹⁸ Джуліан В. Робертс. Цит. праця. – С. 1.

¹⁹ Там само.

громадськості, або ні. Кожна із гілок влади є одним з опірних стовпів демократії, і тому порушення цілісності й міцності одного з них послаблює всю конструкцію. Саме суспільство зацікавлене у збереженні громадської довіри до судової системи, оскільки, крім своєї конституційної функції підтримання і збереження демократії, суди виконують дуже важливу соціальну функцію, яка допомагає згуртувати громадян і зміцнювати їхню прихильність щодо своєї країни і один до одного. Довіра до своїх суддів сприятиме укріпленню відчуття єдності й співгромадянства. Цитуючи результати останніх досліджень, Робертс робить висновок, що «результати дослідження дозволяють стверджувати, що довіра громадськості до таких ключових державних інституцій, якою є судова система, сприяє формуванню відчуття соціальної єдності, що є дуже важливим завданням для будь-якого суспільства»²⁰. Цілком можливо, що проведення таких детальних досліджень було б доцільно здійснити в рамках Українсько-канадського проекту, – хоча б на рівні модельних судів, – для того, щоб мати можливість оцінити те, як саме реформування судової системи впливає на рівень громадської довіри. У той же час не слід забувати, що кожна країна є унікальною і тільки українські партнери знають найкраще, які методи і засоби слід застосовувати для оцінки і тлумачення показників рівня громадської довіри.

НЕОБХІДНІСТЬ ПРОДОВЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ МІЖ СУДДЯМИ ДВОХ КРАЇН

Представникам канадської сторони буде дуже цікаво почути думки українських партнерів щодо їхнього досвіду реалізації ініціатив, передбачених проектом. За цим бажанням стоїть дещо більше, ніж звичайна цікавість. Це дасть канадським суддям змогу побачити їхню власну систему очима інформованих українських суддів, а також ознайомитися з досвідом роботи українських модельних судів, які намагаються здійснити масштабну реорганізацію існуючої системи відправлення правосуддя. Нам потрібен засіб, який би забезпечив плідний і професійний обмін думками і, на щастя, такий засіб вже майже з'явився. Саме цей журнал може стати таким – дуже необхідним – засобом міжнародного і професійного спілкування завдяки зусиллям шановного пана судді Антона Чернушенка, Голови Апеляційного суду м. Києва. Саме він запросив представників юридичної професії Канади взяти участь у створенні цього журналу і стати його регулярними дописувачами, причому статті канадських авторів публікуватимуться в журналі як українською, так і англійською мовами. Професор Brent Cotter (Brent Cotter), декан факультету права Університету провінції Саскачеван, дав свою принципову згоду на участь у створенні цього журналу, і разом із паном Головою А. Чернушенком вони почали підготовку до спільної зустрічі з тим, щоб провести її в найкоротший термін. Українсько-канадський проект судової співпраці забезпечив підтримку і організацію цієї двосторонньої ініціативи і ми сподіваємося, що вона буде такою ж плідною, як і багато інших заходів, здійснених у рамках Українсько-канадського проекту.

²⁰ Там само.

ПІДСУМОК

Довіра громадськості країни до судів і суддів є дуже важливим фактором. І хоча питання потребує виваженого підходу, сучасні реалії вимагають від суддів більш активної, лідерської позиції в забезпеченні та підтриманні належного рівня довіри громадськості до судової системи. Така лідерська позиція передбачає більше, ніж традиційний спосіб висловлення шляхом оголошення судових рішень. Вона вимагає від представників суддівського корпусу певного розширення спектру своїх функцій з метою забезпечення належного інформування та підвищення рівня обізнаності громадськості в правових питаннях. Для суддів буде дуже корисно мати доступ до достовірної інформації, яка відображає та тлумачить показники рівня громадської довіри до судової системи. Насамкінець, судді повинні стати учасниками прямого діалогу з представниками громадськості, іншими органами державної влади стосовно забезпечення громадської підтримки та довіри до судів. Єдиною обов'язковою умовою має бути те, що здійснення цих кроків жодним чином не повинно впливати ані на фактичний стан, ані на сприйняття таких ключових засад громадської довіри, якими є незалежність і об'єктивність суддівства.

На шляху до якісного оновлення роботи українських судів

Н. В. Марфіна,
кандидат юридичних наук,
помічник голови Дніпровського районного суду
м. Києва

Статья посвящена комплексному и всестороннему изучению существующих проблем в организации деятельности судов Украины. На основе проведенного анализа предложены пути устранения существующих недостатков. Учитывая опыт Днепропетровского районного суда г. Киева, в работе изложены новые формы и методы организации рабочего процесса, которые апробированы судом и успешно используются в его деятельности. Приведены преимущества работы модельной формы организации труда в суде, при этом особое внимание уделено Украинско-канадскому проекту судебного сотрудничества.

The article is devoted the complex and comprehensive study of existent problems in organization of activity of courts of Ukraine. On the basis of the conducted analysis the ways of removal of the existent failings are offered. Taking into account experience of the Dneprovskiy district court of city of Kiev, new forms and methods are in-process expounded organizations of working process, which are tested a court and successfully used in his activity. Advantages are resulted robots of model form of organization of labors in a court, here the special attention is spared the Ukrainian-canadian project of judicial collaboration.

У серпні 2009 року виповнилось 40 років від дня створення Дніпровського районного суду м. Києва, який вважається одним із найбільших місцевих судів України.